

Філь А.І.

слухачка магістратури,

Науковий керівник: Філінюк В.А.

кандидат філологічних наук, доцент,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

**ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ ДОЛЯ
У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ЗБІРКИ В. СТУСА
«ПАЛІМПСЕСТИ»**

Актуальна для сучасної лінгвістики ідея про комплексне вивчення мови і свідомості зумовила широкий інтерес в лінгвістичні царині до тлумачення концепту не як колективне несвідоме, архетипне, міфологізоване значення [2, с. 6], а як «індивідуальний культурний досвід окремого індивіда, його запас знань і навичок, якими зумовлюється багатство значень слів і багатство концептів цих значень, а іноді, утім, їхня бідність, однозначність» [3, с. 287]. Індивідуально-авторська семантика концептів може збагачувати мову й культуру, корегувати процеси їх колективного тлумачення відповідно до тенденцій зміни світу і головне – його усвідомлення [4, с. 405].

«Матеріальною базою концепту, його виразником є слово, а структура семантичних ознак значення слова відбиває основу структури концепту. Дослідження семантичних складових слова виявляє ієрархічну будову концепту. Однак при зіставленні семантичної розробки слова і концепту виявляється їх неповна відповідність. Концепт у лексичній структурі слова є складною структурою, яка представляє собою синтез індивідуально-авторського розуміння з традицією національного вживання цього концепту, а також і загальнолюдською, первісно міфологічною моделлю світу» [1, с. 6].

Концепт реалізується у мові та може відображати як колективне його розуміння, так й індивідуальну його інтерпретацію. Виразно відчуті індивідуальне вираження того чи того концепту найкраще можна в художніх текстах, де на реалізацію семантичного поля концепту впливають передусім позамовні чинники.

Філософія В. Стуса формувалася в період антропологічної кризи, яка виникла в 50-х роках ХХ століття, та основою якої є антигуманність, крах національної свідомості, втрата людської честі та гідності, домінування підданства над волею та свободою особистого вибору, відчуженість особистості, розтління її душі. В цей період Василь Стус формує у собі риси філософії стоїцизму – це стійкість, здатність протистояти життєвим перепитіям, утвердження примату інтелекту над слабкими душевними пориваннями, що є реакцією на зовнішній дискурс ситуації в сфері політики, суспільства та культури.

У поетичних текстах збірки «Палімпсести» Василь Стус, інтерпретує концепт «дорога» у значенні доля, яка водночас є прихильною до ліричного героя, однак й щедро обдарувала його життєвими випробуваннями. Василь Стус реалізує цей концепт у віршах за допомогою низки синонімів, як-то: лексема стежка: «...мій дух басаманить. Кінчилися **стежі**: / нам світ не належить – бовваном стоїть. / Шалена вогненна дорога кипить» [5, с. 131], дорога, яку автор найчастіше вводить як частину іменникових епітетів, з метою підсилення образності та підтекстової семантики слова – *дорога самопроминань, дорога цнот, дорога несамовитих*: «**Дорогу** розміновано – рушай! / Благословення сходження і прірви / і славен рідний і нищівний край!» [5, с. 143]; «**В дорозі довгих самопроминань**/ під знадою земного притягання / проносяться від ранку до смеркання» [5, с. 149]; «Оце ти й є, **дорого цнот, дорого** / в епітемі впокоєних жалів» [5, с. 180]; «Та відчайдушно пролягла **дорога / несамовитих**. Світ весь – на вітрах. / Ти пододала, доле, слава богу. / На хижім вітрі чезне й нищий страх» [5, с. 190], шлях, який відзначається негативною семантикою: «Всі райдуги від майоріли, / лишився довгий сірий **шлях**» [5, с. 198], роздоріжжя, який окреслює конотаційну семантику вибору: «І світ – далекий – за малою тінню / миттєвих **роздоріжж** – посиротіє од холоду розлуки, і од стужі, / і од навічних сліпосаяйних щасть» [5, с. 185], лексема *берег*, яку поет увів у метафору *берег зустрічей*, задля того, щоб закцентувати увагу емоційному стані ліричного героя: відчуженість, самотність, розтління духу, як результату впровадження політики тоталітаризму: «Цей **берег зустрічей** – і не збагнеш: / чи то твоє

*життя обабереге, / чи – очі в очі – двох смертей шерехи / зближаються, пустившись власних меж» [5, с. 171], відповідні настрої збірки поет реалізує й за допомогою синоніма **тропа**: «Голодна, як проруб, / **тропа** вертикальна / не видертись нею / ні кроком ні оком / ні рухом ні духом / ні тілом зболілим...» [5, с. 177].*

Лексеми синонімічного ряду *дорога – стежка – шлях – роздоріжжя – берег – тропи* є українськими традиційними символами життєвого шляху водночас вони створюють індивідуально-авторський символ вічної дороги слави письменника, яку не здатні сховати та зламати тюремні ґрати: *«І знов Господь мене не остеріг, / І знов **дорога** повилася. / Тож – до побачення – у просторі / І – до побачення у часі» [5, с. 212].*

Отже, концепт «дорога» у поетичних текстах Василя Стуса у збірці «Палімпсести» має загальноукраїнську колективну семантику долі, талану, однак у віршах ми можемо спостерігати чітку авторську модальність у реалізації цього концепту, передусім це помітно у синонімічному багатстві вживання цієї лексеми, що може свідчити про те, що автор тонко відчував усі перепитії своєї доби, стоїчно чинив їм спротив та не дорікав долі за покладений на нього тягар свічада українського народу в 2 половині ХХ століття.

Список використаних джерел:

1. Голобородько К.Ю. Лінгвістичний статус концепту. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 27–30.
2. Кононеко В. Концепти українського дискурсу : моногр. Київ-Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
3. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. Русская словесность: от теории словесности к структуре текста: антол. Ин-т народо́в России / под общ. ред. В. П. Нерознака. Москва, 1997. С. 280–287.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
5. Стус В.С. Вибране:шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри. Харків : Фоліо, 2017. 221 с.